

BATTAL-NÂME, SASONLU TAVİT VE DİGENİS AKRİTAS DESTANLARINDAKİ KAHRAMANLARIN LORD RAGLAN'IN GELENEKSEL KAHRAMAN KALIBINA GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

Mehmet Yılmaz*

1. Giriş

Tarihî süreçte Türklerin, Ermenilerin, Arapların ve Rumların birbiriyle olan ilişkileri inişli çıkışlı olmuş, bazı yüzyıllarda biri veya birden çoğu diğerlerine hâkim olmuştur. Bu ilişki, daha çok din ve toprak (bazen vatan edinme) eksenlidir. Mesela, Ermenilerle Perslerin ilişkileri M. Ö. 7.yüzyıldan itibaren başlar. Ermeniler, bugün büyük bir kısmı Türkiye toprakları içinde, küçük bir kısmı da günümüz Ermenistan ve çevresinde kalan topraklara gelmeden önce, bu topraklar Med İmparatorluğu'nun, daha sonra da Pers Akhamani İmparatorluğu'nun yönetimine girmişti (Grousset, 2006:72). Perslerle Ermenilerin ilişkisi aşağı yukarı üç yüzyıl sürmüştür. Yüzyıllar içinde Pers kültürü, Ermeni pagan kültürüne derinden nüfuz etmiştir. Ermeni mitolojisi ve dini ritüellerin pek çoğu hâlâ bu dönemin izlerini taşımaktadır (Yılmaz, 2010:93-104).¹ Büyük İskender, Pers İmparatorluğu'na son verince devreye Helen kültürü girer. Basılan paralardan şahıs isimlerine kadar birçok alanda Helenistik kültürün ağır baskısı hissedilir. Yine tarihî kaynaklara göre bu dönem üç yüzyıldan fazla sürmüştür (İşhanyan, 2006:120).

İslâmiyet'in ortaya çıkışıyla beraber kısa sürede Orta Doğu'nun hem coğrafi sınırları, hem de inanç haritası sonsuza değin değişir. Bizans ve Perslerin karşısına,

* Yrd. Doç. Dr. Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Muallim Rifat Eğt. Fakültesi.

daha sonra Sâsânî devletine son verecek ve Bizans'ın da Anadolu'daki topraklarının önemli bir kısmını ele geçirecek olan üçüncü bir güç çıkar: Müslüman Araplar. Miladî 641'de Herakliyus ölünce Müslüman Araplar Suriye'yi fethetti. Anadolu'ya sık sık akınlar düzenleyen Müslümanlar 639/640 tarihlerinde Ermeni topraklarına ilk seferlerini düzenlerler. Araplar, Ermeniler ve Bizans (Rumlar) arasındaki ilişkiler, Türklerin ilkin Abbasîler zamanında, sonra da kitlesel olarak bölgeye gelmelerine kadar çok yoğun geçmiştir. Türkler hariç, diğer üç halk yüzyıllarca toprak kazanmak, birbirine hükmetmek için birbiriyle savaşmışlardır. Elbette, bu savaşlar toplumsal hafızada derin izler bırakmıştır.

Her ne kadar Türklerin Anadolu coğrafyasıyla temaslarını M.S. 3. yüzyıla kadar gerilere götüren araştırmacılar varsa da,(Türkmen, 1992:1) Türklerin fatih bir kuvvet olarak bölgede görünmeleri miladî XI. yüzyıla rastlar.*¹ Türklerin hem Bizans, hem de bölgede yaşayan Ermenilerle olan savaşları yüzyıllarca; Haçlı seferlerinin sona erip Anadolu'nun gerçek anlamda Türkleşmesine kadar devam etmiştir(Sevim, 2002:1-5).

Bu çalışmamızda hemen hemen aynı coğrafyada (Anadolu) ortaya çıkmış; ancak farklı milletlere ait üç destanın kahramanlarını Lord Raglan'ın "geleneksel kahraman kalıbı"na göre ele alacağız. Böyle bir çalışmayı yapmamızdaki maksat, Türk destanlarındaki geleneksel kahraman kalıbı ile benzer tarihî arka plana sahip Ermeni ve Bizans destanlarındaki kahraman kalıplarını karşılaştırmak, destan kahramanlarımızın tek tek incelenerek, ortaya geleneksel Türk destan kahramanının belli başlı özelliklerinin çıkartılmasına yardımcı olmak, Türk destan geleneğiyle sıkı ilişkileri olan bu iki metni Türk okuyucusuna tanıtmaktır.

2. Destanların Oluşum Tarihleri:

2.1: Battal-nâme'nin Oluşum Tarihi ve Kahramanları

Prof. Dr. Necati DEMİR'in belirttiğine göre Battal-nâme'deki vakaların geçtiği tarih büyük bir ihtimalle VIII. yüzyıla denk gelmektedir.**² Destan, "XI-XIII. yüzyıllarda

* Sayın Türkmen, bu eserinde Azeri araştırmacıların bilgilerine dayanarak Hazar Türklerinin daha miladî 4. hatta 3.yüzyılda Kafkasya'yı aşarak Anadolu'ya geldiklerini belirtir.

** Bu çalışmada, Battal-nâme kahramanları ile ilgili bütün bilgileri öncelikle; " *Battal-nâme (Eski Türkiye Türkçesi)*, Haz: Prof. Dr. Necati DEMİR, Yrd. Doç. Dr. Mehmet Dursun ERDEM, Hece Yayınları, Ankara 2006." isimli eserden aldık. Ancak yeri geldikçe diğer yayınlardan da yararlandık. Battal-nâme'deki olaylar ve kahramanlar hakkında Yağmur SAY'ın, "Anadolu İnanç ve Kültür Tarihinde Seyyid Battal Gazi Kült Kimliği" adlı önemli bir çalışması bulunmaktadır. Bkz: www.aleviakademisi.org Erişim tarihi: 01/07/2010

Sayın Yağmur SAY'ın makalesinde Battal Gazi'nin ulusal kimliği hakkında değerli bilgiler mevcuttur. Buraya bazılarını alma gereği duyduk: "A. A. Vasiliev; Battal Gazi'nin bir İslam Şampiyonu olduğunu vurgulayarak, Onun ulusal bir Türk kahramanı olduğunu söylemektedir. (A. A. Vasiliev, *History of the Byzantine Empire*, Madson, Wisconsin 1952,s.238). M. Önder, (M. Önder, *Şehirden Şehire, (Efsaneler, Destanlar, Hikayeler)* Yapı Kredi Bankası Kültür Yay., İstanbul, 1972, s.190)'de Battal Gazi'nin Horasanlı bir Türk olduğunu belirtir. Bu görüşe V.C. Aşkun, (V.C.Aşkun, *Eskişehir ve Uluları*, Eskişehir, 1978,s.17)'da iştirak etmekte ve; "Bu görüş hiç de uzak bir ihtimal değildir. Çünkü Türklerle Emevilerin savaşları çoktur. Bu savaşlarda Emeviler eline esir düşmüş bir Horasanlı olduğu da söylenebilir"demektedir. Ayrıca: İ. A. Sarar, (İ.A. Sarar, "Edebiyatımızda Seyyit Battal Gazi" *Eskişehir I.Seyyid Battal Gazi Bilimsel Semineri, 22-224 Eylül 1977, Bildiriler*,

teşekkül etmiş, XIII. yüzyılda kaleme alınmıştır.”(Demir-Erdem, 2006: 15) Oluşum tarihini gösteren bu yüzyıllar, yukarıda özet olarak sözünü ettiğimiz Müslümanlarla Ermenilerin ve Bizans güçlerinin mücadele tarihleriyle uyuşmaktadır.

Battal-nâme, konu ve kaynak yönünden yerli bir destan olmamakla birlikte (Demir-erdem, 2006: 21) özellikle şahıs kadrosunun en önemli figürü olan Battal Gazi'nin millî bir destan kahramanı olup olmadığı yönünde araştırmacılar arasında önemli görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Pertev Naili BORATAV'a göre o, Arap asıllı olmayıp Emevilerin VIII. yüzyılda Bizans'a savaş açtıkları sırada Emevi ordusunda komutanlık yapan biri olduğunu kaydeder (Boratav,1993:344). Ancak onun Türk olduğunu iddia edenler de mevcuttur (Say, 2010: 6). Mustafa ÖZÇELİK, Seyyid Battal Gazi adlı kitabında, onun soyu ve kimliği hakkında şu bilgileri verir.

“Battal Gazi’yi kaynakların çoğu onu VIII. asırda başlayıp İstanbul’un Fatih Sultan Mehmet tarafından fethine kadar beş asır devam etmiş, önce Arap-Bizans, sonra Türk-Bizans mücadelesinin atmosferinde doğmuş ve yüzyıllar içinde gelişmiş” bir destanın kahramanı olarak görürler. Bu durum, onun hem “Arap” hem de “Türk” kökenli olarak algılanmasına yol açmıştır. Dolayısıyla Battal Gazi için iki etnik kimlikten söz edilebilir. Bunlardan ilki onun bir “Arap” kahraman olduğu şeklindedir. Bu yüzden, hakkında bilgi veren kaynakların bir kısmı onu Emeviler’in Bizans(Rum)’a karşı açtıkları savaşta ün salmış bir Arap kahramanı olarak kabul ederler. Ebü'l Muhasin ve İbnü'l Esir’e göre Antakyalı, Sibt’e göre ise Şamlı(Dımişk) bir Arap’tır. Ahmet Rifat da onu Antakyalı bir Arap emiri olarak görür. İkinci görüş ise onun bir “Türk” olduğu şeklindedir. Bu yüzden bazı kaynaklar, onu Arap asıllı olarak görmezler. Onlara göre Battal Gazi, Emeviler’e intisap etmiş azatlı bir köle ailesinden gelmektedir. Bu ailenin aslı ise Türk’tür. Arap soyundan değildir. Bu kaynaklardan biri olan İbn-i Asakir de onun Emevilerin azatlı kölesi olup Arap asıllı olmadığını söylemektedir. (Özçelik, 2009:16)

M. F. KÖPRÜLÜ de onun menkıbevî bir Türk kahramanı olduğunu ve etrafında oluşan menkıbenin de önce Selçuklular devrinde kaleme alındığını ifade ederken, bu menkıbenin zamanında yaşamış bir Arap kumandanın hayatına dayandığı ve menkıbenin de önce Araplarda yazıya geçirildiği kanaatini belirtir (Say, 2010: 6). Türk edebiyatında Battal Gazi kimliği ile alakalı pek çok eser olduğu için burada hepsinden söz etmek istemiyoruz. Onun kişilik özellikleri de Orta Çağ İslâmî-Türk destanlarında yer alan kahramanların özelliklerini aksettirir. “Çok güçlü ve zekidir. Daha çocukken dinî ilimleri çok kısa bir zamanda öğrenmiştir. Savaş yöntemlerini aynı düzeyde iyi bilir. Abdülvehhâb Gazi tarafından kendisine ulaştırılan Hz. Peygamber’in tükürüğü (Demir-Erdem,2006: 29)*¹ sayesinde bütün dilleri konuşur. Keşiş kılığında manastırlara girip İncil’den vaazlar verir. O, dört kitabı da okumuştur (Demir-Erdem, 2006: 28). Rahiplerle

Eskişehir, s.97)’da makalesinde; Battal Gazi’yi Anadolu topraklarının Müslüman-Türk olmasında yaşamı boyunca savaş vermiş, Türk-Müslüman mührünü Anadolu topraklarına vurmaya çalışmış bir karakter olarak tanımlamaktadır. Ayrıca T. Alangu, (T. Alangu, **Türkiye Folkloru El Kitabı**, İstanbul, 1983,s.14). Seyyid Battal Gazi’nin Arap İmparatorluğu’ndaki Türk kökenli insanlardan biri olabileceğini ileri sürmektedir.”

* “Abdülvehhâb’a emanet edilen Hz. Muhammed’in ağzının barını Cafer’in ağzına koyar. Cafer bunu yutar yutmaz bütün ilimleri ve yetmiş iki türlü dili öğrenir.” ifadesi geçer.

tartışarak onları İslâm'a döndürmeye çalışır. Hızır'la yoldaştır; onunla sık sık görüşür, ondan yardım alır. Rivayetlerden anladığımız kadarıyla perilerle de dost olup onların yardımını görür. Devler ve cadılarla savaşı; okuduğu dualarla büyülerini bozarak onları yener. Ateşte yanmaz, vahşi hayvanlar emrindedir. Tabiat güçlerine hâkimdir, göz açıp kapatıncaya kadar uzun mesafeleri aşar. Kullandığı silahlar “Dahhak”, “Rüstem” ve “Hamza” gibi eski ünlü cengâverlerin silahları, bindiği atlar onların atlarının soyundan gelen atlardır. Bütün Hıristiyanlara karşı savaşı. Onları İslâm'a davet eder, davetini kabul etmeyenleri öldürür.” (Demir-Erdem, 2006: 65).

Battal Gazi dışında Battal-nâme'nin şahıs kadrosu hayli zengindir. Battal Gazi'nin yakın dostları, eşleri, akrabaları, savaşçı arkadaşları ve düşmanları eserin şahıs kadrosunu zenginleştirirler. Bunların dışında eserin her meclisine de bağlı olarak şahıs kadrosunda padişahlar, vezirler, kâfir ehliinden çeşitli kimseler, Hızır ve periler gibi, hem bu dünya hem de başka dünyaya ait kişi ve varlıklar görülür.

Babasının adı *Hüseyin Gazi*'dir, üç oğlundan söz edilir: *Ali, Nezir ve Beşir*. Kendisine en yakın kişi *Abdülvehhâb Gazi*'dir. Yakın dostlarından biri *Emir Ömer*'dir, *Abdülselam*, Battal Gazi'nin babasının yakın dostudur. *Ahmet Tarran*, Battal Gazi'yle karşılaştıktan sonra Müslüman olur. *Şemmas Pir*, Hüseyin Gazi zamanında Müslüman olmuştur. *Tavabil-i Rumi*, onun lalasıdır. *Akabe bin Velid, Babek, Şemmas bin Kayser, Şameseb, Sünbat, Kibriyanos, Ebriyanos, Sercail ve Tanusi Rum* ise onun düşmanları grubuna girerler (Demir-Erdem, 2006:49-50).

Battal-nâme'de meydana gelen olayların coğrafyası çok geniştir. Malatya bütün olayların hareket noktası olmakla birlikte Kayseri, Samsun, Mamuriyye (Ankara) Tarsus, Ankakya, İskenderun, Kostantin, Üsküdar, Harcin/Harcen (Amasya), Afyon; bunlara ilave olarak Firengistan, İran, Irak, Gürcistan, Çin, Mısır, Türkistan, Yemen, Şam, Maçin, Suriye, Bağdat, Hindistan, Çerkes, Rum, Medine, Kudüs, Hicaz, Habeş Kıbrıs isimleri de olayların geçtiği yerler arasındadır (Demir-Erdem, 2006: 51).

Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere Türkiye'de Battal Gazi ve Battal-nâme hakkında çok geniş bir literatür mevcuttur, konuyu uzatmamak ve konudan sapmamak için daha fazla bilgi verme gereğini duymuyoruz.

2.2. Sasonlu Tavit Destanı'nın Oluşum Tarihi ve Kahramanları

Battal-nâme gibi Sasonlu Tavit destanı da aşağı yukarı aynı yüzyıllarda meydana gelmiştir. Benzer tarihî olaylardan beslendiğinden tekrara düşmemek için burada bir daha aynı bilgileri sarf etmek istemiyoruz.

Sasonlu Tavit destanı dört daireden meydana gelmektedir: **Birinci Daire**: Sanasar ve Bağdasar adını taşır. Bu daire kendi içinde iki ana alt bölüme ayrılır: “Bağdat Halifesi'ne Karşı Savaş ve Sanasar'la Bağdasar'ın* ¹ Evlenmesi.” Belli başlı kahramanlar ise, Sanasar, Bağdasar, anneleri Dzovinar Hanım, Ermeni Kralı Cakig, Bağdat Halifesi ve Teğtsun Dzam'dır.

* Leon Surmelian'ın çevirisinde kahramanın adı Bağdasar değil, “Baltasar”dır. *Daredevils of Sassoun, The Armenian National Epic*, By Leon Surmelian, George Allen & Unwin Ltd, London 1964 s.34.

Her şey Bağdat Halifesi'nin (Hacikyan-Basmajian, 2002: 970) * - ** 1*2* tahsildarlarını Ermeni kralı Cakig'e gönderip ondan yıllık vergisini istemesiyle başlar. Halifenin adamları dönüşlerinde kralın kızının güzelliğinden söz ederler. Halife kızın güzelliğine vurulur ve hemen kızını kendisine vermesi için krala haber gönderir. Kral da kendisinin bir Hıristiyan, onun ise bir pagan (kâfir) olduğunu, bu sebeple kızını veremeyeceğini söyler. Buna öfkelenen halife ordusunu toplayıp kralın topraklarına saldırır. Kral'ın danışmanları bütün halkın ölmesindenense, kızını halkının selameti için vermesinin daha uygun olacağını krala anlatırlar. Kral'ın kızı Dzovinar Hanım gönülsüzce bu talebi kabul eder. Bir gün arkadaşlarıyla yaylalarda gezerken, çok susar, bir gölün kıyısında (aslında Van Gölü'dür), gölün tuzlu sularının içinde, bir kayadan tatlı suyun aktığını görür. O sudan içip susuzluğunu giderir. Halifeyle evlenmesi için bazı şartlar öne sürer, bunlardan biri de kendisine özel bir saray yaptıracak ve halife bir yıla kadar kendisine yaklaşmayacaktır. Bir yıl sonra iki erkek çocuğu olur: Sanasar ve Bağdasar. Sanasar ve Bağdasar normal çocukların beş yılda büyüdüğü kadar bir yılda büyürler. Halife onların kendi çocukları olmadığı gerekçesiyle öldürtmek ister. Çocuklar en sonunda halifenin yanından kaçar, Ermeni topraklarına gelirler. Sason kalesinin temelini atarlar, orada bir şehir kurar, yoksulları, garipleri yanlarına toplarlar. Bir gün Sanasar ve kardeşi gölün kenarında gezinirken Sanasar suya dalar, suyun altında yeryüzündeymiş gibi yürür, bir kiliseye gelir. Orada Meryem Ana kendisine olağanüstü silahlar ve efsanevi at Kurkig Celali'yi hediye eder. Bunun üzerine özellikle Sanasar yenilmez olur. Görüntüsü normal insanlardan kat kat büyük olur. Sanasar ve Bağdasar'ın şöhreti dört bir yana yayılır. Halifenin ordusunu yener, annelerini de yanlarına alırlar. Bir gün B'ğ'ntze Kağak (Bakır Şehri) kralının kızı Teğtsun Dzam'ı Sanasar rüyasında görür ve hemen ona vurulur. Teğtsun Dzam da aynı rüyayı görmüştür. Teğtsun Dzam Sanasar'a kendisiyle evlenmesi için bir mektup gönderir. Sanasar ve Bağdasar daha sonra B'ğ'ntze Kağak şehrine gider, kral onları Ganatç Kağak şehrine gönderir, kardeşler orada bir ejderhayı öldürürler, ejderhaya yem olarak verilen kızla Bağdasar, Teğtsun Dzam'la da Sanasar evlenir, Sason'a gelirler, kırk gün kırk gece düğün yaparlar. Daha sonra Bağdasar karısıyla beraber Bağdat'a gider (Shalian, 1964: 1-137).

İkinci Daire: Medz Mher (Büyük/Aslan Mher)

İki ana bölümden oluşur: Medz Mher'in Sason Hükümdarlığı ve Medz Mher'in Msr Melik'iyile Yaptığı Savaş. Başlıca kahramanlar ise Teğtsun Dzam, Armağan, Medz Mher, Tzenov Hovan, Vergo, Keri Toros, Sibdag Dev, Msr Melik'i ve karısı İsmil Hatun'dur.

Sanasar'ın, Vergo, Tzenov Hovan ve Mher adında üç oğlu olur. Mher bunların en küçüğüdür. Sanasar'ın ölümünden sonra Sason'u bir süre anneleri Teğtsun Dzam yönetir. Mher çok hızlı büyür, Sason dağlarında avlanmaya çıkar. Hayvanları elleriyle yakalamaktadır. Bir gün hayvanlara yetişemez, yorulur eve gelir. Mher çok güçlüdür aynı zamanda. Yolları kesip Sason'u kıtlığa mahkûm eden bir aslanı elleriyle öldürür. O

* Surmelian'ın çevirisinde halifenin adı "Senakkerim"dir. Bu isim aslında M.Ö. 7.yüzyılda yaşamış bir Asur kralının adıdır. Destan anlatıcısı burada bir anakronizm yapmıştır.

** Kaynak metinde "hanım" ifadesi geçer. Dzovinar/Zovinar, Ermeni mitolojisine göre su, deniz ve yağmur tanrıçasıdır.

günden sonra kendisine “aslan” lakabı verilir. Binip avlanmak için bir at arar, en sonunda babasından kalan silahları ve atı Kurkig Celali’yi alır. Kerry Toros ve şehrin ileri gelenleri Mher’i evlendirmek isterler. Ancak Mher, Sibdag Dev’in kaçırdığı kız olan Armağan ile evlenir. Msr Melik’ine Mher haraç ödemeyince, Melik, Mher’le teke tek savaşmayı teklif eder, üç gün birbirleriyle savaştıktan sonra Melik, Mher’i yenemeyeceğini anlar ve onunla bir antlaşma yapar. Buna göre Sason’dan haraç alınmayacak, ancak buna karşılık herhangi bir savaşta taraflar birbirlerine yardım edeceklerdir. Melik’in ölümü üzerine karısı tahta geçer, Mher’e bir mektup yazarak kendisiyle evlenmesini ve hem Msr’ı hem de Sason’u yönetmesini ister. Armağan’ın bütün ısrarlarına rağmen Mher, İsmil Hatun’un yanına gider. Armağan, giderse onu koca olarak değil, kardeş olarak tanıyacağına yemin eder. Orada yedi yıl kalır, bu süre içinde İsmil Hatun onu sürekli sarhoş tutarak dönmesini engellemiş ve Mher’den de bir çocuğu olmuştur. Mher’in atı Kurkig Celali’den de tay almışlardır. Mher bir fırsatını bulup Msr’dan kaçar, Armağan onu yanına kabul etmez, araya giren rahipler ikisini barıştırırlar. Fakat yeminlerini bozdukları için de kısa sürede öleceklerini Armağan söyler. Nitekim Tavit’in doğumundan çok kısa bir süre sonra hem Armağan hem de Mher ölürlere (Shalian, 1964: 112-149).

Üçüncü Daire: Sasonlu Tavit

Destanın en önemli dairesidir. İki ana bölümden oluşur: Tavit’in Msr Melik’iyle Savaşı, Tavit ve Hantut. Ancak bu bölümler de kendi içlerinde alt kısımlara ayrılırlar. Tavit’in Msr Melik’iyle Savaşı, sırasıyla “Çocuk Tavit Msr’da, Çoban Tavit, Avcı Tavit Babasının Manastırını Yeniden İnşa Eder ve Kolbaşı’nın Ordusunu Bozguna Uğratar, Tavit Msr Melik’inin Tahsildarlarını Cezalandırır, Tavit’in Msr Melik’iyle Savaşı” başlıklarıyla verilir. Tavit ve Hantut bölümü ise “Tavit’in Evlenmesi, Tavit’in Ölümü” adını taşır.

Başlıca kahramanlar Tavit, Tzenov Hovan, Vergo, Msr Melik’i, İsmil Hatun, Hantut, Yaşlı Dul’dur.

Mher ve Armağan’ın ölümünden sonra bebek Tavit, Sason’da hiçbir kadının sütünü içmez. Çaresiz kalan Tzenov Hovan, Tavit’i Kurkig Celali’ye teslim edip onu İsmil Hatun’a, Msr’a götürmesini söyler. Tavit’i alan İsmil Hatun onu kendi çocuğu Melik gibi yetiştirir. Tavit çok hızlı büyümektedir. Melik ve arkadaşlarının oynadıkları meydana gidip onları seyretmek, onlarla oynamak ister. Bir gün Melik ve arkadaşları meydana gürz yarış yaparken Tavit, Melik’in gürzünü yakalar, tek eliyle çok uzağa fırlatır. Bunu gören Melik korkar, annesine bu çocuğun bir gün kendi sultanlığının sonunu getireceğini söyler. Sonunda Melik, Tavit’e tahammül edemez, onu amcalarının yanına, Sason’a gönderir. Onu götüreceği muhafızlara da yolda Tavit’i öldürmelerini tembihler. Tavit muhafızları öldürerek baba ocağına gelir. Amcası Tzenov Hovan şehirdeki herkese Tavit’i koyun, keçi çobanı yapacağını söyler. Şehrin sürüsünü Sason dağlarında otlatmaya götüren Tavit, oğlakları, kuzuları tanımadığından dağdaki bütün tavşanları, tilkileri, sansarları toplar, sürüye katar, şehre getirir. Ahali buna çok şaşırır. Daha sonra halk Tavit’e nahırı yayma işini verirler. Adet olduğu üzere nahırı Sason dağlarına otlatmaya götüren Tavit, büyük yırtıcıları tanımadığından kurtları, ayıları, aslanları, kaplanları nahıra katar, şehre getirir. Halk yırtıcı hayvanları görünce korkularından dışarı çıkamaz.

Bu arada vahşi hayvanlar korkularından biri diğerine dokunamaz. Tavit bin bir zahmetle topladığı hayvanları serbest bırakır. Tavit çobanlık yaparken ineklerini çalan devleri takip eder, hepsini öldürür, Sason'dan çaldıkları hazineleri de halka dağıtır. Bu arada Tavit büyür, serpilir. Babası Mher'in yaptırdığı, fakat Msr Melik'i tarafından yıkılan manastırı yeniden inşa eder. Melik, Kolbaşı'yı çağırıp bir ordu toplamasını ve güçlenen Tavit'i mağlup etmesi için Sason'a gitmesini söyler. Tavit, Kolbaşı'nın ordusunu yener. Tavit, Msr Melik'ine haraç da ödemez. Melik'in gönderdiği adamların kimisini öldürür, kimisini döver, hakaret eder, Msr'a gönderir. Bunun üzerine Melik, dünyanın dört bir yanındaki müttefiklerine, Tavit'le yapacağı savaşta onun safında yer almaları çağırısında bulunur. Büyük bir ordu toplanır. Tavit ve Melik'in yaptıkları düelloda Tavit, Melik'i öldürür, ordusundaki askerleri de serbest bırakır.

Tavit'in Melik'i yenmesi üzerine şöhreti her tarafa ulaşır. Tavit'in amcaları ona kız aramaya başlarlar. Neticede Ç'm'şkiğ Sultan ile Tavit'in sözünü keserler. Haberini Gabudgoğ Kralı Vaço-Maço'nun kızı Hantut da alır. Hantut çok güzel ve akıllı bir kızdır. Kendisini dünyanın dört bir yanından gelen pehlivanlar istemektedir, ancak onun aklında Tavit vardır. Sokakta saz çalarak geçimlerini sağlayan âşıkları ücretle tutar, onları kendisinin methini yapmaları için Sason'a gönderir. Sason'a giden âşıklar Tavit'e Hantut'u överler. Tavit orada Hantut'a tutulur. Hantut'u almak için onun memleketine gider. Tavit'in Hantut'u almaya geldiğini duyan Kral Vaço-Maço'nun düşmanları ordularıyla onun şehrini kuşatırlar. Tavit onların ordularını bozguna uğratar. Sonunda Hantut'u alır, Sason'a gelirken yolu Ç'm'şkiğ Sultan'ın sarayının yanından geçer. Sultan, Tavit'e sözünde durmadığı için onunla savaşmak ister. Tavit kabul eder. Hantut'la düğünlerinden sonra sözünü unuttur, bir süre sonra Ç'm'şkiğ Sultan'la savaşmak için Ahlat'a gider, orada Sultan'ın kız kardeşi tarafından zehirli bir okla Tavit öldürülür. Onun ölüm haberini alan Hantut da kalenin en yüksek kulesine çıkarak kendisini aşağıya atar (Shalian, 1964: 151-337).

Dördüncü Daire: Pokr Mher (Küçük Mher)

Hem metnin kısalığı, hem de olay örgüsü yönünden destanın en zayıf dairesidir. Leon Sürmeliyan, Pokr Mher dairesinin bazı parçalarının kayıp olduğunu ileri sürer (Surmelian, 1964: 14).

Kendi içinde iki ana bölüme ayrılmıştır: Pokr Mher'in Tavit'in Öcünü Alması, Pokr Mher'in Evlenmesi ve Sonu. Başlıca kahramanlar ise, Pokr Mher, Keri Toros, Tzenov Hovan, Kohar (Gevher) Hanım'dır.

Tavit daha öldürülmeden önce Gürcistan'a gidip kırk yoldaşına kız arar, onları evlendirir. Gelirken de beraberinde genç bir Gürcü kızını Hantut'a hizmetçilik etsin diye getirir. Uzun yıllar evinden uzak düştüğü için oğlu Mher büyümüş, babasını aramaya çıkmıştır. Mher yolda yaşlı bir adam (Tavit) ve genç bir kızla karşılaşınca, kızı zorla yaşlı adamın elinden almaya kalkışır. Baba oğul savaşır, Tavit'in mendilini rüzgâr uçurur, Hantut'un odasına götürür. Hantut, Tavit'e bir şey oldu diye çok korkar, ovadan gelen sesleri duyar, oraya koşar, bakar ki oğlu Mher, babası Tavit'le dövüşüyor. Hantut, baba ile oğul olduklarını her ikisine söyler, oğlu kendisiyle dövüştüğü için Tavit, "Mher, ölümsüz olasin, ancak soyun kesik olsun!" diye beddua eder. Bunun üzerine Mher,

Gabudgoğ'a gider. Tavit öldükten sonra Ç'm'şkiğ Sultan Sasonluları tehdit eder, Keri Toros ve Tzenov Hovan, Mher'i getirip Tavit'in silahlarıyla donatırlar, Mher Ç'm'şkiğ Sultanı yenip babasının öcünü alır.

Bir gün atıyla gezerken Mher, Kral Bacig'in şehrine gider, onun kızı Kohar ile evlenir. Batı kralının üzerine hücum edip onu yener, sonra Sason'a dönüp Gosbad'ın dört torununu mağlup eder, eve döndüğünde karısı Kohar'ın ölmüş olduğunu görür, diyardan diyara gezer. Anne babasının mezarını ziyaret eder, onlardan yardım umar, onlar da yardım edemezler. Tanrı'nın melekleriyle savaşır, beddualı olduğundan toprak artık onu taşıyamaz olur, o da Van yakınlarındaki bir kayaya kılıcıyla vurur, içeri girer, kaybolur. Kaya da üzerine kapanır (Shalian, 1964: 339-371).

Sasonlu Tavit destanındaki olaylar Ermenilerle Araplar arasında meydana gelen savaşları konu edinir. Giriş bölümünde de kısaca üzerinde durduğumuz gibi, V.yüzyıldan başlayarak XI. yüzyılın başlarına kadar Ermenilerle Arapların zorlu savaşlarının hatıraları destan olaylarının iskeletini oluşturur. Ancak destanın uzun yıllar bilinmemesi, çok sonraları (1873'te) derlenip kaleme alınması, özellikle Türk destan geleneğinin tesirinde kalması gibi faktörler destandaki olaylarla tarihi olayların mukayesesini zorlaştırmaktadır. Mesela, birinci dairede geçen Halife veya Bağdat Halife'sinin gerçekte Bağdat'taki halife ile bir ilişkisi olmayıp halifenin kişiliğinde anlatılan olayların çok daha eskilere, Ermeni mitolojisinde önemli bir yer tutan Asur kralı Senekerim'e kadar gitmektedir (Arnot, 1904: 92). Bağdat Halifesine karşı yapılmış gibi gösterilenler, aslında Asur kralına karşı yapılmıştır. Aynı şekilde Sanasar ve Bağdasar kardeşlerin maceraları da Asur krallarına kadar gitmektedir. Rivayete göre M. Ö.681'de Asarhaddon'ın iki kardeşi, babaları Asur kralı Senekerim'e (Sinakerip) suikast düzenlerler ve onu öldürürler. Bazı kayıtlara göre Urartu devletinin güneyinde bir yerlere kaçarlar (İshanyan, 2006: 48). Urfalı Mateos'a göre Asur kralı Senekerim, Kral Andramelik'in oğlu Aşot'un oğlu Apusahl'ın oğludur (Urfalı Mateos, 2000: 12). Tevrat'ta, II. Krallar Bab 19'da ve İşıya Bab 37'de bu konuyla ilgili bilgiler mevcuttur (Kitabı Mukaddes, 1997: 386, 693).* - **^{1*2}

2.3. Digenis Akritas Destanı'nın Oluşum Tarihi ve Kahramanları

Türkiye'de Digenis Akritas Destanı üzerine yazılmış ilk yazı, Esin OZANSOY'un destanı genel özellikleriyle ele aldığı yazısıdır (Ozansoy, 2008). Sayın OZANSOY, makalesinde “akres/akrites” kelimesinin etimolojisinden hareketle destanı oluşturan metinlerin özelliklerini, destanın kısaca özetini ve olayların geçtiği muhtemel zamanları inceler. Digenis Akritas destanı, daha sonra Barış BAYSAL tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Yaptığımız araştırma neticesinde destanla ilgili Türkçede başka çalışmaya

* “ Ve Aşur kralı Sanherib göç edip gitti, ve geri döndü, ve Ninevehede oturdu. Ve vaki oldu ki, kendi ilahı Nisrokun evinde tapınırken oğulları Adrammelek ve Şaretser onu kılıçla vurdular; ve Ararat diyarına kaçtılar. Ve yerine oğlu Esar-haddon kiral oldu.”

** Eserin adı İngilizce çeviride farklılık göstermektedir. “*Digenis Akritas, The Two-Blood Border Lord, The Grottaferrata Version*, Translated with an Introduction and Notes by DENISON B. HULL, Ohio University Press, Ohio 1972.” künyesiyle çevrilmiştir. Destanın tarihî arka planını verirken bu eserden faydalandık. Barış Baysal ise Yunancadan, “ *Digenes Akrites, Anadolu'nun Büyük Destanı, Grottaferrata ve Escorial Versiyonları*, Kalkedon Yayınları: 105, Anadolu Tarihi: 1, Kasım 2009.” adıyla eseri tercüme etmiştir.

rastlamadık.

Digenis Akritas Destanı, tıpkı Battal-nâme ve Sasonlu Tavit'te olduğu gibi, VII., özellikle de VIII.yüzyıldan başlayarak XI.yüzyıla kadar devam eden Arap-Bizans savaşlarının neticesinde ya da sırasında oluşmuş bir metindir (Hull, 1972: xv-xix). Bu açıdan her üç destanın da oluşum çağlarının aynı olduğunu söylemek pek de zorlama bir düşünce sayılmaz. Sınır koruyucusu olan Akritesler bu savaşlar sırasında önemli yararlılıklar göstermişlerdir.

Daha sonra halk arasında bu *akrites*lerin yaptıklarıyla ilgili çeşitli “kahramanlık türküleri/şarkıları/balatlari” (Baysal, 2009: 8) oluşmuştur. “9.-13.yy’lar arasında bu şarkılar en yoğun bir şekilde kendilerini göstermişlerdir.” (Baysal, 2009: 8). Destanın ilk şeklinin X.yüzyılın sonlarında ve XI. yüzyılın başlarında kaleme alındığı tahmin edilmekte ve çağdaş Yunan edebiyatının en eski yazılı metni olarak araştırmacılar tarafından kabul görmektedir (Baysal, 2009: 8-9). En ünlü *akrites*in Basileios Arkites olduğu bilinmektedir. Diğer bütün *akrites*lerin kişilik özellikleri onda toplanmıştır.

1875 yılına kadar bu destanla ilgili Avrupa’da herhangi bir şey bilinmiyordu (Hull, 1972: x). Eserin orijinali yoktur ve destanın kimin tarafından kaleme alındığı veya yukarıda sözünü ettiğimiz *akrites*ler hakkındaki kahramanlık şarkılarını kimin birleştirdiği bilinmemektedir. Eserin altı versiyonu bulunmaktadır.

1. Trabzon Versiyonu: XVI. yüzyıla tarihlenen bu eserin baş kısmı kayıp olup 3182 mısradan oluşmaktadır. Eserde yer yer boşluklar mevcuttur. İlk defa Sümela manastırında Savvas IOANNİDES tarafından 1858’de bulunmuştur. 1875 yılında Paris’te C.SATHAS ve E. LEGRAND, 1887’de de IOANNİDES tarafından basılmıştır. Bugün bu kitap kayıptır.

2. Andros adasında bulunduğu için Andros Versiyonu olarak bilinen eser ise, XVI. yüzyıla tarihlenmektedir. 1878’de A. MELİARAKES tarafından basılmıştır. 4478 mısradan oluşan eser, şimdi Atina Milli Kütüphanesi’ndedir.

3. Grotaferrata Versiyonu: Eser 1879 yılında İtalya’da, Frascati’ye yakın Grotaferrata Manastırı’nda bulunmuştur. XIV. yüzyıla tarihlenmektedir. 3709 mısradan oluşup kendi içinde sekiz bölüme ayrılmıştır. 1892’de E. LEGRAND tarafından Paris’te basılmıştır.

4. Oxford Versiyonu: Eser XVII.yüzyıla tarihlenmektedir. 3094 mısradır. S. LAMPROS tarafından 1880’de basılmıştır.

5. Escorial Versiyonu: Karl KRUMBACHER tarafından 1904’de bulunmuştur. 1876 mısradan oluşmaktadır. Konular oldukça karışık bir biçimde iç içe girmiş olduğundan oldukça yaşlı biri tarafından kaleme alındığı tahmin edilmektedir. D.C. HESSELİNG tarafından 1912’de basılmıştır. Eser şimdi Madrid Escorial Kütüphanesi’ndedir.

6. Bu versiyon da Andros adasında 1898’de D. PASCALES tarafından bulunan, 1928’de basılan bu eser, 1632’de Sakızlı bir rahip tarafından kaleme alınmıştır (Hull, 1972: xxvi-xxvii).*¹

Bu destanın Yunanca versiyonlarından başka bir de Slav versiyonu bulunmaktadır. Eser XVIII. yüzyıla tarihlenmektedir. Yarım kalmış bir eserdir, 1922’de Speransky tarafından basılmıştır.

* Versiyonlarla ilgili bütün bilgiler bu eserden alınmadır.

Destan, iki ana bölümden oluşur: Birinci Bölüm, “Emir’in Türküsü”, ikinci bölüm ise, “Digenis’in Hikâyesi” adını taşır. En güvenilir versiyon olarak kabul edilen Grotaferrata’ya göre destanın konusu kısaca şöyledir:

“Bizanslı komutan Andronikos ve karısı Anna’nın beş oğlu olur. Fakat çift, kızlarının olmamasından üzüntü duymaktadırlar. Kısa bir süre sonra bir kızları olur ve adını Eirene koyarlar. Dönemin falcıları tarafından uyarılan Andronikos, kızını aşkın tehlikelerinden korumak için ona bir kule yaptırır. Küçük kız 7 yaşından 15 yaşına kadar bu kulede yaşar. Eirene 15 yaşındayken, bir gün gezintiye çıkar. O sırada babası bir seferde bulunmakta, erkek kardeşleri ise imparatorluğun sınırlarını korumaktadırlar. Suriyeli Arap Emiri Musur, Bizans sınırlarını aşmış, ülkeye girmiştir. İşte tam bu sırada yolu üzerinde Eirene’yle karşılaşır ve güzelliği karşısında ona vurulur ve derhal onu alıp kaçar. Bunu öğrenen annesi hemen oğullarına haber salar, geri dönüp kız kardeşlerini kurtarmalarını ister. Erkek kardeşler Musur’un ordugahına varır varmaz, kız kardeşlerini onlara geri vermesi konusunda onu ikna etmeye çalışırlar. Erkek kardeşlerden en kuvvetlisi olan Kontantinos ile Musur arasında teke tek bir dövüş olur. Dövüş Musur’un galibiyetiyle sona erer. Sonuca ve önceden verdiği sözlere rağmen kız kardeşlerini serbest bırakmak istememektedir. Erkek kardeşlere kız kardeşleriyle evlenmek istediğini ve onu çok sevdiğini söyler. Onlar da eğer vaftiz edilip Hıristiyan olursa kız kardeşleriyle evlenebileceğini söylerler. Musur vaftiz edilir ve Eirene’yle evlenir. Daha sonra hep birlikte Andronikos’un sarayına dönerler. Bu evlilikten bir yıl sonra bir oğulları doğar ve adını Basileios Digenes koyarlar. İki ayrı soydan yani Arap baba ve Yunanlı anadan doğma olduğu için “Digenes” lakabını almıştır. Digenes, daha küçüklüğünden itibaren insan üstü güçlere sahip olduğunu göstermiştir. Savaş tekniğini çok iyi öğrenmiş, vahşi hayvanlarla dövüşmüştür. Daha sonra da komutan Dukas’ın kızı Evdokia ile evlenir ve “Akrites” olur. O sırada Bizans devletinin sınırları düşmanlar tarafından tehdit edilmekte ve pek çok yıkım ve yağmalar yapılmaktaydı. Digenes de sınırların korunması için aceleyle sınırlara gitmek zorunda kalmıştır. Destanda, Digenes’in sınırlarda gösterdiği kahramanlıklar ve başarılar betimlenmektedir. Yapıtın son bölümünde, Digenes’in ölümü ve mezarından söz edilmektedir. Digenes, devlere yaraşır bu kadar olağanüstü mücadelelerinden sonra, Fırat Nehri’nin kıyısında dillere destan sarayını ve en nadir çiçek ve bitkilerden oluşan cennet gibi bahçesini yaptırır. Ağır bir şekilde hastalandığında ve artık iyileşmesinde hiçbir umudun kalmadığı anda karısını yanına çağırır. Ona gerçekleştirdiği tüm başarılarını yeniden anımsatır ve son selamını verir. Digenes Akrites’in ölüm döşeğindeyken karısını yanına çağırıp ona başarılarını son bir kez anlatması, gerçek bir tutkunun göstergesidir. Defalarca “ tüm bu şeyleri seni kazanabilmek için yaptım” demektedir. Karısı Evdokia ise, gözyaşları ve feryatlar içinde, onun göğsü üzerine düşer ve ölür. Her ikisi de aynı mezara gömülürler.” (Baysal, 2009: 10-11)

3. Lord Raglan’ın Geleneksel Kahraman Kalıbı’nın Battal-nâme, Sasonlu Tavit ve Digenis Akritas Destanlarına Uygulanması

Geleneksel kahraman kalıbını uygularken, bu üç destanın bütün kahramanlarına değil, her destanın en önemli kahramanını ele alacağız. Battal-nâme’de Battal Gazi,

Sasonlu Tavit'te Tavit'i, Digenis Akritas'ta ise Digenis Akritas'ın kendisini.

Lord RAGLAN'ın geleneksel kahraman kalıbıyla ilgili ülkemizde yapılan ilk çalışma-tespit ettiğimiz kadarıyla- Özkul ÇOBANOĞLU'na aittir (Çobanoğlu, 1996, Oğuz, 1999:2/9). Daha sonra Lord Raglan'ın *The Hero* adlı kitabının XVI. bölümünde yer alan geleneksel kahraman kalıpları Metin EKİCİ tarafından Türkçeye çevrilmiştir (Ekici, 1998: 126-138).^{* 1} M. Öcal OĞUZ ise, geleneksel kahraman kalıbını önce Boğaç Han, (Oğuz, 1999: 2-6) daha sonra da Basat'a uygulamıştır. İsmet ÇETİN de *Türk Destan Kahramanları ve Köroğlu*'ndan hareketle geleneksel kahraman kalıbının Türk destanlarına uygulanmasını teklif etmiştir (Çetin, 1998: 46-53). Doç. Dr. Nerin KÖSE, Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı ve Kococaş (Köse, 1999: 19-24) isimli çalışmasıyla bu alana katkıda bulunmuştur. Metin AND ise, geleneksel kahraman kalıbını Hz. Hüseyin'e uygulayarak alanı daha da genişletir (And, 2007: 182). Biz Metin EKİCİ'nin yaptığı çeviriyi esas alarak geleneksel kahraman kalıplarını sözünü ettiğimiz destanlardaki kahramanlara uygulayacağız.

Lord RAGLAN'ın tespit ettiği geleneksel kahraman kalıpları şunlardır:

1-Kahramanın annesi soylu bir bakiredir, 2-babası bir kraldır ve 3-baba çoğunlukla kahramanın annesinin yakın bir akrabasıdır fakat, 4-kahramanın anne rahmine düşüş şartları olağandışıdır ve 5-kahraman aynı zamanda bir tanrının oğlu olarak kabul edilir; 6-çoğunlukla baba tarafından, onu öldürme girişiminde bulunulur, fakat; 7-kahraman gizli bir yere gönderilir ve 8-uzak bir ülkede evlat edinen bir aile tarafından büyütülür. 9-Kahramanın çocukluğu hakkında bize hiçbir şey anlatılmaz, fakat, 10-kahraman yetişkinlik çağındayken, gelecekte kral olacağı yere gider. 11-Kahraman; kral, dev, ejderha veya vahşi bir hayvana kazandığı bir zaferden sonra, 12-çoğunlukla kendi selefinin kızı olan bir prensesle evlenir ve 13-kral olur. 14-Bir süre herhangi bir hadise olmaksızın ülkeyi yönetir ve 15-kanunlar yazar fakat, 16- daha sonra kahraman tanrıların ve/veya halkının sevgisini kaybeder ve 17-tahttan ve şehirden uzaklaştırılır. 18-Kahraman esrarengiz bir şekilde ölümle tanışır, 19-çoğunlukla bir tepenin üzerinde ölür, 20-çocuklarından hiçbiri, eğer varsa, onun yerine tahta geçemez, 21-kahramanın vücudu gömülmez, fakat buna rağmen, 22-kahramanın gömülü olduğu kabul edilen bir veya daha fazla kutsal mezarı vardır (Ekici, 1998: 126-138).

3.1: Kahramanın annesi soylu bir bakiredir: Battal-nâme ve diğer kaynaklarda Battal Gazi'nin babası tarafından seçeresi Hz. Peygamber'e ve ondan da Hz. Adem'e kadar uzatıldığı halde onun annesinden neredeyse hiç söz edilmez. Sadece annesinin adının "Saide Hatun" olduğunu biliyoruz, bunun dışında herhangi bir bilgi yoktur (Özçelik, 2009: 31). Buna karşılık Sasonlu Tavit'te Tavit'in annesi Armağan Hanım, Malazgirt Kralı Tevatoros'un kızıdır, yani soylu bir kan taşımaktadır (Shalian, 1964: 123). Aynı şekilde Digenis Akritas'ın annesi Eirene de tanınmış komutan Andronikos ve Anna'nın kızıdır. O da soyludur.

* Sayın Ekici, çeviriyi Alan DUNDES'in *The Study of Folklore*, London and New York: Prentice Hall, 1965 pp.142-157 sayfalarda yer alan makaleden yapmıştır. Aynı makale Lord Raglan'ın *The Hero, A Study in Tradition, Myth, and Drama*, New York Vintage Books 1956, kitabının 173-204 sayfaları arasında geniş bir şekilde bulunmaktadır.

3.2. Babası bir kraldır: Battal Gazi'nin babası ünlü bir komutan ve soylu bir aileye mensup olmasına rağmen, kaynaklarda hükümdarlık/krallık niteliği taşıyan bir özelliği anlatılmaz. Benzer şekilde Digenis Akritas da ünlü bir komutan oğludur ve babasının krallıkla bir ilişkisi yoktur. Fakat Sasonlu Tavit'te Tavit'in babası Medz Mher Sason ve çevresinin hükümdarı olarak anlatılır (Shalian, 1964: 111).

3.3. Baba Çoğunlukla Kahramanın Annesinin Yakın Bir Akrabasıdır: Bu özellik her üç destanda da bulunmamaktadır. Battal Gazi'nin annesinin sadece adının Battal-nâme'de anıldığını biliyoruz. Digenis Akrites'te komutan Andronikos ve Anna'nın akrabalığından söz edilmez. Sasonlu Tavit'te ise, genel bir uygulama olarak dış evlilik anlayışı dört dairede de hâkimdir; bu sebeple bütün kahramanların eşleri yabancısıdır. Armağan Hanım ile Medz Mher arasında bir akrabalık yoktur.

3.4. Kahramanın Anne Rahmine Düşüş Şartları Olağandışıdır: Battal Gazi'nin babası şehit düştüğünde kendisinin henüz bir çocuk, “masum” olduğu Battal-nâme'de anlatılır (Demir-Erdem, 2006: 74). Digenis Akritas ve Sasonlu Tavit'te de kahramanların ana rahmine düşüşleri hakkında bilgi verilmez. Her iki destanda da kahramanların annelerinin hamileliği sıradan insanlarınki gibi anlatılır.

3.5. Kahraman Aynı Zamanda Bir Tanrının Oğlu Olarak Kabul Edilir: Her üç destanda da böyle bir özellik yoktur.

3.6. Çoğunlukla Baba Tarafından, Onu Öldürme Girişiminde Bulunulur: Bu özellik de üç destanda bulunmamaktadır. Battal Gazi daha çok küçükken babası şehit olur, Tavit daha doğar doğmaz anne ve babası ölürler. Digenis Akritas'ta da böyle bir girişim yoktur.

3.7. Kahraman Gizli Bir Yere Gönderilir: Battal Gazi, yani Cafer Malatya'da büyütülür. Digenis Akrites'te babası Basileios Akrites'i bir eğitime verir. Sasonlu Tavit'te de çocuk Tavit, Msr şehrine, İsmil Hatun'un yanına gönderilir.

3.8. Uzak Bir Ülkede Evlat Edinen Bir Aile Tarafından Büyütülür: Sadece Sasonlu Tavit destanında bu özellik bulunmaktadır. Çocuk Tavit'in babası ve annesi ölünce, amcaları Hovan ve Vergo onun bakımını kimin üstleneceğini tartışırlar. Sonunda Hovan, çocuk Tavit'i kabul eder. Ama Tavit yabancı kadınların sütünü emmemektedir, bu sebeple Hovan onu deniz aygırı Kurkiğ Celali'nin sırtına bağlayarak Msr şehrine, İsmil Hatun'un yanına gönderir. İsmil Hatun, Tavit'in babası Medz Mher'in sevgilisi ve Tavit'in üvey kardeşi Melik'in annesidir (Shalian, 1964: 149).

3.9. Kahramanın Çocukluğu Hakkında Bize Hiçbir Şey Anlatılmaz: Digenis Akritas ve Sasonlu Tavit'te kahramanların çocuklukları teferruatlı bir şekilde anlatılır; ancak Battal-nâme'de Battal Gazi'nin çocukluğu ile ilgili hiçbir bilgi verilmez.

3.10. Kahraman Yetişkinlik Çağında, Gelecekte Kral Olacağı Yere Gider: Battal Gazi ve Digenis Akritas'ın kahramanlarında zaten kral/hükümdar olma gibi bir düşünce yoktur. Fakat Sasonlu Tavit'te çocuk Tavit, Msr şehrinde epey kalıp büyüdükten sonra üvey kardeşi Melik'le aralarında anlaşmazlıklar çıkar. İsmil Hatun, Tavit'i Sason'a göndermeye karar verir. Bu karar üzerine Tavit Sason'a, yani sonradan yöneteceği şehre döner (Shalian, 1964: 181).

3.11. Kahraman; Kral, Dev, Ejderha Veya Vahşi Bir Hayvana Karşı Zafer Kazanır: Ele aldığımız üç destanda da bu özellik bulunmaktadır. Battal-nâme'de Cafer

on üç yaşına geldiğinde bütün ilimleri tahsil etmiş, ayrıca çok iyi bir savaşçı olmuştur. Babasının katili Mihrayil'i ve başka on dört tanınmış adamını öldürerek babasının intikamını alır (Demir-Erdem, 2006: 78-79). Digenis Akritas'ta, Basileios'u, birkaç arkadaşını ve dayısını yanına alan babası hep birlikte ava giderler. Av sırasında Basileios vahşi bir ayıya kılıçla saldıracağı yerde onu belinden yakalayıp boynu kırar, öldürür. Silah kullanmadan geyiğin arkasından koşarak onu yakalar. Buna benzer olağanüstülükler gösterir (Baysal, 2009: 92-93). Sasonlu Tavit destanında Tavit, Msr şehrinde döndükten sonra çobanlık yapmaya başlar. Bir gün Sason'un dağlarında inekleri yayarken kilisede pişen harisayı arkadaşlarına getirmeye gider. Döndüğünde sığırların olmadığını, onları devlerin çaldığını öğrenir. Tavit tek başına gidip devleri öldürür, onların çaldıkları hazineleri Sasonlulara getirir (Shalian, 1964:208).

3.12. Çoğunlukla Kendi Selefinin Kızı Olan Bir Prensesle Evlenir: Bu özellik ne Battal Gazi ne de Tavit için geçerlidir. Basileios Akritas için de aynı durum geçerlidir. Her ne kadar komutan Dukas kızı Evdokia ile evlense de krallık söz konusu değildir.

3.13. Kral Olur: Sadece Tavit babasının yerine Sason'u yönetir.

3.14. Bir Süre Herhangi Bir Hadise Olmaksızın Ülkeyi Yönetir: Sasonlu Tavit destanında Tavit babasının yerine geçtikten sonra bir süre kendi iç işleriyle uğraşır. Msr Melik'inin tahrip ettiği manastırı inşa eder, halkın dertleriyle ilgilenir.

3.15. Kanunlar Yazar: Her üç destanda da kahramanların kanunlar yazmasına rastlanılmaz. Tam tersine mevcut düzenin/dinin koruyuculuğunu yaparlar.

3.16. Daha Sonra Kahraman Tanrılarının Ve/Veya Halkının Sevgisini Kaybeder: İncelediğimiz destanlardaki kahramanlar için böyle bir durum söylenemez.

3.17. Tahttan Ve Şehirden Uzaklaştırılır: Bu özellik de kahramanlarımızda görülmez. Her üç destandaki kahraman da halkın teveccühünü her zaman görmüşlerdir.

3.18. Kahraman Esrarengiz Bir Şekilde Ölümle Tanışır: Her üç destanda da kahramanlar ölümü, her canlının mutlaka ölümü tadacağı düşüncesiyle kabul ederler. Battal Gazi'nin ölümü, kendisini seven Kayser Kanatus'un kızının ona düşmanın geldiğini haber vermek için attığı taş yüzündendir. Battal Gazi kendisine isabet eden bu küçük taşla ruhunu teslim eder (Demir-Erdem, 2006: 311). Tavit de Ç'm'skig Sultan'ın kız kardeşinin zehirli bir okuyla ölür (Shalian, 1964: 334). Digenis Akritas'ta kahraman hastalanır ve eceliyle ölür. Bu sebeple Lord Raglan'ın bu kalıbı her üç destandaki kahramanlara uymamaktadır.

3.19. Çoğunlukla Bir Tepenin Üzerinde Ölür: Her üç kahraman da tepenin üzerinde ölmezler. Ancak Tavit daha sonra bir tepenin üzerindeki manastıra defnedilir. Bu özellik de kahramanlarımıza uymamaktadır.

3.20. Çocuklarından Hiçbiri, Eğer Varsa, Onun Yerine Tahta Geçemez: Bu özellik ele aldığımız destanların ikisinde yoktur. Sasonlu Tavit destanında Tavit öldükten sonra oğlu Pokr Mher Sason'un yönetimini ele alır.

3.21. Kahramanın Vücudu Gömülmez: Her üç kahraman da öldükten sonra büyük törenlerle defnedilip arkalarından halk yas tutar.

3.22. Kahramanın Gömülü Olduğu Kabul Edilen Bir Veya Daha Fazla Kutsal Mezarı Vardır: Battal Gazi için Lord Raglan'ın bu kalıbı geçerlidir. Çünkü Türkiye'nin değişik yerlerinde Battal Gazi'nin türbe veya makamları bulunmaktadır. Mustafa

ÖZÇELİK, “ Battal Gazi'nin kabri Seyyitgazi'dedir. Kırşehir'de ise ikinci bir türbe bulunmaktadır. Üçüncüsü de Çorum yakınlarındaki Ali Dağı'ndadır. Yine Kayseri'de “Battal Gazi türbesi olarak ziyaret edilen ve adaklar sunulan bir yer vardır ki bu da gerçek mezarı dışında diğerleri sembolik bir makam olarak değerlendirilebilir.” (Özçelik, 2009: 97) ifadelerini kullanır. Digenis Akritas ve Sasonlu Tavit için bu kalıp uygun değildir.

4. Sonuç: Yaptığımız inceleme neticesinde Lord RAGLAN'ın belirlediği geleneksel kahraman kalıbının sadece iki kalıbının Battal Gazi'ye uyduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan biri 9. sırada gösterilen “kahramanın çocukluğu hakkında bize hiçbir şey anlatılmaz”, diğeri de 11. sıradaki “kahraman; kral, dev, ejderha veya vahşi bir hayvana karşı zafer kazanır” dır. 11 numaralı kalıp aynı zamanda Digenis Akritas için de geçerlidir. Ayrıca 1 numaralı “kahramanın annesi soylu bir bakiredir” kalıbı da bu destanda mevcuttur. Sasonlu Tavit destanı ise bu iki destandan farklılık göstererek L. RAGLAN'ın belirlediği kahraman kalıplarından sekiz tanesini barındırmaktadır. Bunlar;1,2,8,10,11,13,14,20 numaralı kalıplardır. Battal Gazi ve Basileios Akritas'ı Lord RAGLAN'ın belirlediği geleneksel kahraman kalıbına göre yorumlamak aşırı bir zorlama olacağı kanaatindeyiz. Özellikle Türk destan kahramanları için bu kalıplardan hareketle “milli bir kahraman prototipi” çıkartmak mümkünse de doğrudan doğruya Lord RAGLAN'ın belirlediği bu kalıpların yeterli olamayacağı açıktır. Sayın Öcal OĞUZ'un da dediği gibi, “ L. Raglan'ın kahraman kalıbının, Türk geleneksel kahramanlarını anlamamız için yeterli olmadığı, ancak metotlu araştırmalar için iyi bir başlangıç oluşturduğu görülmüştür. Türk geleneksel kahramanlarının kendine mahsus bir kalıplaşmasının olduğu ve bu kalıplaşmayı belirlemek için daha fazla meslektaşımızın bu yolda çaba göstermesi gerektiği gerçeği ise ortadadır.” (Oğuz, 1999: 8).

Bu çalışmayla şunu da öğrenmiş oluyoruz: Her ne kadar üç destan da aşağı yukarı aynı dönemlerde oluşup benzer tarihî arka plana sahip olsalar da, destanların bünyesinde oluştuğu halkın yaşantısı, dinî temayülleri ve diğer kültürel farklılıkları metin üzerinde önemli bir tesire sahiptir. Her üç metinde de kahramanlar vatan ve din uğruna savaşır. Ancak her halk, savaşları ve tarihî olayları kendi bakış açılarına göre değerlendirmiştir. Bu üç destan üzerinde yapılacak paralel motifleri ve daha farklı bakış açılarını içeren çalışmalar, özellikle Türk kültürünün komşu halklar üzerindeki baskın niteliğinin öğrenilmesi noktasında önemli ve çarpıcı sonuçlar verecektir.

KAYNAKÇA

- And, Metin. 2007. *Ritüelden Drama, Kerbelâ-Muharrem-Ta'ziye*, YKY İstanbul.
- Armenian Literature.1904. *Comprising Poetry, Drama, Folk-Lore, and Classic Traditions*, Robert Arnot, M. A., Revised Edition.
- “ *Battal-nâme (Eski Türkiye Türkçesi)* 2006. Haz: Prof. Dr. Necati DEMİR, Yrd. Doç. Dr. Mehmet Dursun Erdem, Hece Yayınları, Ankara.
- Baysal, Barış.2009. *Digenes Akrites, Anadolu'nun Büyük Destanı, Grottaferrata ve Escorial Versiyonları*, Kalkedon Yayınları: 105, Anadolu Tarihi: 1, Kasım.
- Boratav, Pertev Naili. 1993. “*Battal*” maddesi, İA, M.E.B. Yayınları, İstanbul Cilt. II.

- Çetin, Yrd. Doç. Dr. İsmet.1998. *Türk Destan Kahramanları ve Köroğlu*, Milli Folklor, Cilt:5, Yıl: 10, S.39, Ankara.
- Çobanoğlu, Özkul. 1996. “*Lord Raglan’ın Batı Halk Kahramanı Kalıbı Açısından Oğuz Kağan ve Er Töştük Destan Kahramanlarına Bakış*” Umay GÜNAY Armağanı, Ankara.
- David of Sassoun, The Armenian Folk Epic in Four Cycles*.1964. Translated with An Introduction and Notes By Artin K. Shalian, Ohio University Press.
- Daredevils of Sassoun, The Armenian National Epic* 1964.By Leon Surmelian, George Allen & Unwin Ltd, London.
- “*Digenis Akritas, The Two-Blood Border Lord, The Grottaferrata Version* .1972. Translated with an Intraduction and Notes by DENISON B. HULL, Ohio University Pres, Ohio.”
- Ekici, Metin İ.1998. *Geleneksel Kahraman*, Milli Folklor, 5, 10, 37, (Bahar) Ankara.
- Grousset, Rene.2006. *Başlangıcından 1071’e Ermenilerin Tarihi*, Çev: Sosi Dolanoğlu, Aras Yayınları, İstanbul.
- The Heritage of Armenian Literature, Volume –II*. Agop Hacikyan, Gabriel Basmajian, Edward S Franchuk, Nourhan Ouzounian. 2002. Wayne State University Press, Detroit.
- İshanyan, Rafael.2006. *Başlangıcından II. Yüzyıla Kadar Ermenilerin Tarihi*, Çev: Sarkis Seropyan, Belge Yayınları, İstanbul.
- İslam Ansiklopedisi. 1993. Cilt: 4.
- Köse Doç. Dr. Nerin.1999. *Lord Raglan’ın Geleneksel Kahraman Kalıbı ve Kococaş*, Milli Folklor, Cilt:6, Yıl:11, Sayı:43, Ankara, Güz.
- Oğuz, Doç. Dr. M. Öcal.1999. “*Lord Raglan’ın Geleneksel Kahraman Kalıbı ve Basat*” Milli Folklor, Yıl: 11, Sayı: 41, Ankara.
- “*Lord Raglan’ın Geleneksel Kahraman Kalıbı ve Boğaç Han*”, Milli Folklor, Yıl:10, Sayı: 40.
- Ozansoy, Yrd. Doç. Dr.Esin. 2008. *Basileios Digenis Akritas Destanı Üzerine Not*, Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına, Dünya Yayınları.
- Özçelik, Mustafa.2009. Seyyid Battal Gazi, T.C. Eskişehir Valiliği.
- Raglan, Lord. 1956. *The Hero, A Study in Tradition, Myth, and Drama*, New York Vintage Books.
- Say, Yağmur: “Anadolu İnanç ve Kültür Tarihinde Seyyid Battal Gazi Kült Kimliği” Bkz: www.aleviakademisi.org Erişim tarihi: 01/07/2010
- Sevim, Prof. Dr. Ali. 2002. *Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni İlişkileri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türkmen, Prof. Dr. Fikret.1992. *Türk Halk Kültürünün Ermeni Kültürüne Tesiri*, Akademi Kitabevi, İzmir.
- Urfalı Mateos Vekayi-namesi (952-1136) ve Papaz Grigor’un Zeyli (1136-1162)*, 2000. Çev: Hrant D.Andreasyan, Notlar: Edouard Dulaurer, Prof.Dr. Halil Yinanç, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Yılmaz, Mehmet.2010. *Ermeni Mitolojisi Üzerinde Bir Değerlendirme*, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Prof. Dr. Muhan Bali Özel Sayısı, Erzurum.

**Battal-Nâme, Sasonlu Tavıt ve Digenis Akritas Destanlarındaki
Kahramanların Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbına Göre
Değerlendirilmesi**

Türkler, Ermeniler, Araplar ve Rumlar tarihin belli dönemlerinde birbirleriyle bazen savaşarak, bazen ticaret yoluyla, bazen de dini sebeplerle ilişkilerde bulunmuşlardır. Tabii bu durum, sözünü ettiğimiz halkların ortak bilincinde farklı anlatı türlerinin doğmasına sebep olmuştur. Tarihi olaylar bu anlatı türleri içinde, her toplumun bakış açısı, dini anlayışı ve hayat görüşüne göre şekillenmiştir. Battal-nâme, Digenis Akritas ve Sasonlu Tavıt destanları ve bu destanların kahramanları dile getirdiğimiz tarihi olayların farklı farklı anlatılmalarının başarılı birer örneğini teşkil ederler.

Biz, bu çalışmamızda bu üç destandan Digenis Akritas'ı ve Sasonlu Tavıt'ı tanıtırken aynı zamanda destan kahramanlarını Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı'na göre karşılaştırarak Türk destanlarındaki kahraman kalıbının bazı özelliklerini de belirlemeye gayret gösterdik. Bunu yapmamızdaki maksat, sadece milli bir kahraman prototipi çıkarmak değil, bunun yanında tarihte bir şekilde münasebette bulunduğumuz toplumların destan gelenekleri, daha geniş bir ifadeyle sözlü anlatı gelenekleri, hakkında bilgi sahibi olmaktır.

Anahtar Kelimeler: Battal-nâme, Sasonlu Tavıt, Digenis Akritas, Battal Gazi, Lord Raglan, Geleneksel Kahraman Kalıbı.

Abstract

**An Evaluation according to Traditional Heroic Patterns by Lord Raglan on
Heros in the Battal-name, Digenis Akritas and David of Sassoun**

Turks, Arabs, Armenians and Greeks are fights with each other in certain periods of history. They were found in relationships sometimes trade via, sometimes religious reasons. This case, in the collective conscioussnes of people we spoke a different kind of narrative has led to the creation. The historical event, has been shaped by every aspects of society, religious understanding and view of life, in his narrative species. Battal-nâme, Digenis Akritas and David of Sassoun are successefull examples of this events. We evaluated this epos according to Lord Raglan's Traditional Heroic Patterns. In this way, we showed some patterns of heroic epos of Turkish. However, we did not just want to take the prototype of a national hero. Apart from this, we are in a relationships in history is to have knowledge about not just epic, but oral tradition.

Key words: Battal-nâme, Digenis Akritas, David of Sassoun, Battal Gazi, Lord Raglan, Traditional Heroic Pattern.